

32. Решетников Ю. Обзор истории евангельско-баптистского братства на Украине [Электронный ресурс] / Ю. Решетников, С. Санников. – Одесса: Богомыслие, 2000. – 246 с. – Режим доступа: http://krotov.info/history/20/iz_istori/reshetn.html.
33. Савинский С. Н. История русско-украинского баптизма: Учеб. пособ. / Савинский С. Н. // Евангельские христиане-баптисты. – О.: Одесская Богословская Семинария, 1995. – 128с.
34. Саламаха І.В. Діяльність Ради Церков Євангельських Християн-баптистів в Україні У 1965-1969 рр. / І.В. Саламаха // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Прогрес, 2007. – Вип. XXI. – 560 с. – С. 247-252.
35. Санников С.В. Двадцять років християнства [Електронний ресурс] / С.В. Санников. – Одесса: Богомыслие, Одесская богословская семинария, 2001. – Т.2. Второе тысячелетие. – Режим доступа: <http://agiasma.narod.ru/1234/5555/366.html>.
36. Сердобольская Л.А. Сектанство и семья / Л.А. Сердобольская. – Л. "Знание", 1976. – 40с.
37. Синичкин А.В. История евангельских христиан-баптистов в СССР с декабря 1959 по 1966 год [Электронный ресурс] / А.В. Синичкин. – Режим доступа: <http://mbchurch.ru/publications/library/18/>.
38. Стоцький Я.В. Конфесійні трансформації у західних областях України (Галицький регіон) в контексті державно-релігійної політики у 1944-1964 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук: спец. 09.00.11 "Релігієзнавство" [Електронний ресурс] / Я.В. Стоцький – К., 2009. – 40 с. – Режим доступа: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe.
39. Федоренко Ф.И. Внутрицерковная и межцерковная борьба в сектантстве / Ф.И. Федоренко // Религия и идеологическая борьба. Сборник трудов. – М.: Московский Ордена Ленина и Ордена Трудового Красного Знамени педагогический институт им. В.И. Ленина. – 1974. – С. 153-167.
40. Филатов С. Российский протестантизм: успех в равнодушном к вере обществе [Электронный ресурс] / С. Филатов. – Режим доступа: <http://www.archipelag.ru/authors/filatov/?library=1002>.
41. Филимонов Э.Г. Христианское сектанство и проблемы атеистической работы / Э.Г. Филимонов. – Киев: Политиздат Украины, 1981. – 183с.
42. Чёрнер Г. Хорошего держитесь: Церкви и религиозные объединения в Российской державе, Советском Союзе и независимых государствах, возникших после его распада / Г. Чёрнер; пер. с нем. Ю.А. Голубкина. – Х.: Майдан, 1998. – 488 с.
43. Ярыгин Н.Н. Происхождение и эволюция российского баптизма (на материалах Волго-Вятского региона): автореф. дис. на соскание учён. степ. докт. филос. наук: специальность 09.00.13 – "Религиоведение, философская антропология, философия культуры" [Электронный ресурс] / Н.Н. Ярыгин. – Москва, 2008. – Режим доступа: http://www.ceninauku.ru/news/page_22255.htm.
44. Kashirin A. Protestant minorities in the soviet Ukraine, 1945-1991 A dissertation Presented to the Department of History and the Graduate School of the University of Oregon in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy [Электронный ресурс] / A. Kashirin. – June 2010. – Режим доступа: http://www.google.com.ua/search?q=Kashirin+A.+Protestant+minorities+in+the+soviet+Ukraine,+1945-1991&hl=ru&client=firefox-a&hs=Uc&tbo=d&rls=org.mozilla:ru:official&lr=lang_ru

УДК [930.85 : 021] (477.52) "1930/1950"

Олександр Ігорович Чижов
аспірант Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

**КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ЗАКЛАДІВ
наприкінці 30-х – на початку 50-х років ХХ століття**

У даній статті досліджується стан та особливості роботи бібліотечних закладів Сумської області напередодні та у роки Великої вітчизняної війни, а також у повоєнний період. Спеціальна увага приділяється повоєнній відбудові бібліотечної мережі.

Ключові слова: бібліотечні заклади, Сумська область, культура.

This article is concerned with situation and work features of Sumy region library establishments before and during The Great Patriotic War and in the postwar period. The main emphasis is on post-war library network reconstruction.

Keywords: library establishments, Sumy region, culture.

Період, що досліджується, був одним з найбільш складних періодів для бібліотечної справи Сумщини. Напередодні Великої вітчизняної війни зі створенням Сумської області було сформовано і її бібліотечну мережу як цілісну систему. Війна перешкодила подальшому розвитку бібліотечної справи в регіоні та нанесла величезних втрат бібліотекам області. Але відносно швидка відбудова бібліотечної справи в області, що розпочалася відразу після звільнення цього регіону радянською армією, є прикладом сумісних дій влади та населення.

Метою цієї статті є аналіз стану та особливостей роботи бібліотечних закладів Сумщини напередодні та під час Великої вітчизняної війни, а також у відбудовний період. Досягнення даної мети передбачає вирішення таких завдань: визначити стан бібліотечної справи Сумської області напередодні війни, з'ясувати втрати бібліотечної мережі Сумщини, нанесені війною, дослідити особливості діяльності бібліотек під час німецької окупації, проаналізувати процес відбудови бібліотечної справи в області після її звільнення, охарактеризувати напрями та зміст культурно-просвітньої роботи бібліотечних закладів повоєнного періоду. Об'єктом дослідження є культурне життя на Сумщині наприкінці 30-х – на початку 50-х років ХХ ст., а предметом – особливості функціонування бібліотечних закладів у межах Сумської області.

На даний момент історія бібліотечної справи Сумщини з періоду, що досліджується, не знайшла достатнього, послідовного та різнобічного висвітлення у спеціальній літературі. Фрагментарні відомості з питання містяться у брошурі, що була написана колективом бібліотечних працівників "Історія бібліотечної справи Сумщини" [18]. Низка розрізнених даних міститься у книзі "Історія міст і сіл УРСР. Сумська область" [19] та інших довідкових виданнях [24; 23]. Певний фактологічний матеріал з проблеми міститься у статтях місцевої періодици 40-х років ХХ ст. Головним джерелом для написання статті стали матеріали Державного архіву Сумської області.

До 1917 р. на території майбутньої Сумської області існувала розгалужена мережа публічних та народних бібліотек, бібліотек навчальних закладів та різноманітних установ [18, 5]. Проте події революцій та громадянської війни нанесли дуже значних втрат бібліотечній справі у цьому регіоні. Тому, коли радянська влада остаточно затвердилася на цих землях наприкінці 1919 р., перед культпросвітпрацівниками постав великий об'єм робіт з відбудови бібліотечної мережі. Так, за даними Роменського району Чернігівської області (переважна частина якого згодом увійшла до Сумської області) на 1 листопада 1934 р., тут вціліло лише 6 бібліотек як такі, що були створені до 1917 р. 61 бібліотеку було створено у 20-і рр. ХХ ст. та 100 бібліотек – на початку 30-х рр. ХХ ст. [15, 5-7].

10 січня 1939 р. у зв'язку з адміністративною реформою в УРСР було створено Сумську область. З метою організаційно-методичного забезпечення бібліотечної мережі щойно створеної області у 1939 р. було створено обласну бібліотеку ім. Н.К. Крупської. Задля координації діяльності дитячих бібліотек у тому ж році було створено обласну бібліотеку для дітей ім. М.К. Островського [24, 141].

Перевірка Облвно (обласний відділ народної освіти) бібліотек нової області у 1940 р. виявила ряд недоліків у роботі бібліотек. Великими були обсяги заборгованості літератури читачами. Так наприклад, за 1939-1940 рр. заборгованість читачів перед Білопільською районною бібліотекою складала 300 книжок, перед Ульяновською райбібліотекою – 545, Хільчицькою райбібліотекою – 700 книжок, Конотопською дитячою міською бібліотекою – 1357 книжок [3, 37]. Недостатньо приділялася увага культурно-масовій роботі.

Кінець 30-х років ХХ ст. – це період активного розширення західних кордонів СРСР і відповідно УРСР. Створення мережі культурно-просвітницьких закладів на цих новоприєднаних землях відбувалося при активній допомозі культурно-просвітницьких закладів східних областей УРСР. Наприклад, за рішенням Облвно за № 193 від 21 вересня 1940 р. бібліотеки Сумщини повинні були передати частину своїх книг для бібліотек звільнених Черновицької та Акерманської областей та приєднаної Молдавії. Так, Путивльська районна бібліотека повинна була виділити 100 екземплярів книг марксистсько-ленінської, художньої, педагогічної та науково-популярної літератури [2, 113].

На 1941 р. в Сумській області нараховувалося 1116 самостійних бібліотек усіх відомств з фондом у 1546 тис. примірників книг та журналів (у містах та селищах міського типу було 237 бібліотек з фондом 817 тис. одиниць літератури, у сільській місцевості – 729 бібліотек з фондом 729 тис. одиниць літератури) [23, 475]. Існують дані, що на кінець 1940 р. в області існувало 2897 бібліотек [19, 56]. Ймовірно, у цю цифру також увійшли бібліотеки шкільних закладів.

Велика вітчизняна війна завдала дуже значних збитків бібліотечній мережі Сумщини. Частину бібліотек було зруйновано під час бойових дій. Так, під час німецького авіанальоту на Суми 30 вересня 1941 р. було зруйновано обласну бібліотеку для дорослих та обласну дитячу бібліотеку. Матеріальні збитки Сумської обласної бібліотеки для дорослих становили 178260 крб., а обласної дитячої бібліотеки 250160 крб. [11, 1-2]. З-під руїн обласної бібліотеки для дорослих співробітникам вдалося врятувати лише близько 30 % основного фонду бібліотеки [18, 31]. Після зайняття Сумської області окупантами, більшість бібліотек припинило роботу. Відводячи у своїх планах населенню України роль робочої сили, окупанти не були зацікавлені у широкому поширенні культури та освіти серед місцевих мешканців. Наприклад, у с. Велика Писарівка у приміщенні районної бібліотеки у роки окупації розміщувалась військова комендатура, а її книжковий фонд пішов на побутові потреби [18, 10]. Під час безвладдя, що наставало при проходженні фронту, бібліотечне майно розкрадалося місцевими зловмисниками. Так, Сумську міську бібліотеку було пограбовано двічі: першого разу під час проведення першої німецької евакуації з міста у лютому 1943 р., коли бібліотека залишилася без охорони [4, 2], та удруге у період відступу німців у серпні – на початку вересня 1943 р. (тоді було викрадено близько 20 000 книжок) [12, 5].

Лише поодинокі бібліотеки продовжували працювати і за окупації. Наприклад, продовжувала працювати Путивльська міська бібліотека. З метою збереження літератури, що мала історичну цінність (видання другої половини ХІХ – початку ХХ ст.), завідуючий бібліотекою В.Ф. Трубочанінов разом

з іншими співробітниками сховали її, а за інвентарними книгами ця література значилася списаною [18, 28]. Після зайняття німцями м. Сум книгозбірні міста було зведено в одну міську бібліотеку (залишки обласної бібліотеки, бібліотеку машинобудівного заводу ім. Фрунзе, військового містечка, рафінадного заводу та ін.). Загальна кількість зібраних у міській бібліотеці книг становила 120 000 одиниць [12, 5].

За розпорядженням окупаційної влади діючі бібліотеки повинні були здати усю наявну в них літературу "радянського та більшовицького" змісту [5, 24]. Проте контроль над бібліотеками з боку нової влади не був сильним. Наприклад, співробітникам Сумської міської бібліотеки вдалося зберегти усю радянську та частину соціально-економічної літератури [12, 5].

Водночас були і нові надходження. На початку окупації новою владою до діючих бібліотек передавалася частина літератури, що залишилася від власників, які евакуюювалися з міста. Так, у травні 1942 р. житловідділом м. Конотопу були передані міській бібліотеці 153 книги [5, 7]. Майже усі книги мали науковий чи науково-популярний зміст: з історії, хімії, генетики, ботаніки, зоології, літературознавства, іноземних мов, географії, математики, астрономії [5, 26-29 зв.].

Кошти, що виділялися на придбання нової літератури, зазвичай були незначними. Так, на перший квартал 1943 р. для Конотопської міської бібліотеки було виділено 300 крб. [5, 13]. У виняткових випадках суми були більшими. Так, у липні 1943 р. було задоволено прохання завідуючого Сумською міською бібліотекою К. Трешау до сумського бургомістра про виділення 15450 крб. на придбання літератури у мешканців Абрамовича та Моргуна, що від'їжджали з міста [4, 6].

Облаштування бібліотек за окупації відбувалося дуже повільно. Наприклад, при Сумській міській бібліотеці лише наприкінці окупації у червні 1943 р. було відкрито читальню [4, 4]. На початок серпня 1943 р. у бібліотеці було за інвентаризовано лише 27150 книжок (близько 22 %) [4, 8].

Відвідування бібліотек за часів окупації було платним. Так, у Сумській міській бібліотеці за користування однієї книги сплачувалося 2 крб. на місяць, за користування двох – 4 крб. [4, 7]. Це поряд з побутовими проблемами воєнного часу зумовлювало невеликий рівень відвідування бібліотек. На 5 серпня 1943 р. у Сумській бібліотеці було 1372 абонента, а середнє щоденне відвідування закладу становило 13 читачів [4, 8].

По звільненні Сумщини радянськими військами в області відразу розпочалася робота з відновлення бібліотечної справи. Так, 2 вересня 1943 р. було звільнено м. Суми, а вже 10 вересня розпочала роботу читальня, при відновленні на базі міської, обласної бібліотеці для дорослих [12, 3]. Взагалі, бібліотеки м. Суми досить швидко відновили свою діяльність, оскільки чимало їхньої літератури було збережено у міській бібліотеці, та яку було повернуто. До квітня 1944 р. 34386 одиниць літератури було повернуто педагогічному інституту та 18910 – іншим бібліотекам [11, 3]. Обласна бібліотека для дорослих започаткувала новий фонд обласної дитячої бібліотеки виділивши їй 1500 своїх книжок, оскільки довоєнний фонд дитячої бібліотеки повністю загинув [12, 35]. В області широко застосовувалося нестационарне бібліотечне обслуговування за допомогою пересувок при госпіталях, військових частинах, на виробництві та ін. Так, вже у 1944 р. при обласній бібліотеці для дорослих було 7 пересувок [12, 4], а у 1945 р. їх стало 10 [13, 26]. Нестачу спеціальної літератури певною мірою компенсував міжбібліотечний абонемент (МБА), що розпочав свою роботу вже у 1945 р. По МБА з м. Москви з Все-союзної бібліотеки ім. В.І. Леніна надходила література для викладачів Сумського педінституту та лекторів обласного методкабінету КП(б)У [13, 25 зв.].

Однак в цілому в області великі збитки заподіяні війною, нестача кваліфікованих кадрів та скрутне економічне становище воєнного часу сильно гальмували швидкому просуванню відбудові бібліотечної справи. Так, ускладнювало роботу бібліотек відсутність освітлення. Навіть в обласній бібліотеці ім. Н.К. Крупської у 1944 р. не було електричного освітлення, через що працююче населення могло відвідувати бібліотеку лише по неділях [12, 3]. Перші півроку по звільненню області не було налагоджено зв'язку обласної бібліотеки з районними бібліотеками області, відповідно була відсутня координація у відбудовчому процесі [11, 3 зв.].

Велику допомогу у відновленні книжкового фонду Сумщини було надано східними територіями СРСР, що не постраждали від війни. Наприклад, на другий квартал 1944 р. до районних бібліотек Сумщини з м. Москви, Омська, Іркутська, Алма-Ати було надіслано 17 335 книжок, що вийшли у період війни. Крім цього бібліотеки сільських клубів та хат-читалень одержали 52 220 екземплярів літератури з циклу "З фронтового життя" [21, 4]. Проте держава на той час не була у змозі забезпечити літературою бібліотечні заклади Сумщини у повному обсязі, і тому, з метою наповнення фондів бібліотек, вівся активний збір літератури серед місцевого населення. Так, у м. Суми у населення було зібрано 60 000 одиниць літератури, у м. Ромни – 5 730, у м. Шостка – 3 500 [22, 4].

На другий квартал 1944 р. у звільненій області вже працювало 2 обласні бібліотеки, 29 районних, 20 міських та понад 70 сільських бібліотек. Їх книжковий фонд складав 289 575 одиниць. У той же час керівництво деяких районів дуже мало приділяло уваги відродженню бібліотечної справи. Так, у Дубов'язівському районі на той момент (більш ніж півроку після звільнення області) книжковий фонд складав усього 484 книжки, у Хотинському – 350, Смілівському – 200, Ульяновському – 25. Водночас відсутність довідково-консультативної роботи, масової роботи з читачами були характерними для бібліотек області загалом [22, 4].

Важливим для нормальної роботи бібліотечних закладів було своєчасне та у повному обсязі заготовлення пального на зимовий період. Наприклад, у 1947 р. у бібліотеках Глухівського, Буринсько-

го, Середино-Будського, Велико-Писарівського районів у зимовий період погано опалювалося, що знижувало відвідування. Так, хоча Глухівська районна бібліотека мала 15000 книжок і до 1500 читачів, у щодня бібліотеку відвідувало 10-20 осіб [17, 17].

У середині 40-х років ХХ ст. владними та партійними органами республіки було прийнято ряд документів спрямованих на скоріше відновлення та нормалізацію діяльності культурно-просвітницьких закладів. Уже 10 жовтня 1943 р. РНК УРСР і ЦК КП(б)У прийняли постанову "Про роботу політосвітніх установ у районах Української РСР, звільнених від німецьких окупантів", у якій, зокрема, йшлося про заходи з відновлення мережі бібліотек, що існувала до війни, повернення їм функцій культурних центрів з виховної роботи серед трудящих. Джерела матеріального забезпечення культурно-просвітніх закладів були передбачені Програмою відбудовних робіт, затвердженою IV сесією Верховної Ради УРСР (березень 1944 р.). У квітні 1945 р. РНК УРСР і ЦК КП(б)У прийняли постанову про впорядкування культурно-побутових приміщень [20, 116]. Ставлячи відновлення культурно-просвітницьких закладів одним з пріоритетних завдань відбудовного періоду, влада республіки у 1945 р. при РНК УРСР створила Комітет у справах культурно-освітніх установ на правах республіканського наркомату [1, 149]. Відповідно, в областях при виконкомах рад були створені відділи культурно-просвітницької роботи. Комітет і відділи організували відновлювальні роботи, налагоджували діяльність бібліотек, клубів, хат-читалень.

Протягом 1947 р. було прийнято низку нормативних документів спрямованих на поліпшення матеріальної бази і діяльності саме бібліотек. 7 березня 1947 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову "Про заходи по зміцненню районних і сільських бібліотек", 8 липня 1947 р. постанову "Про стан бібліотек та заходи по поліпшенню їхньої роботи" прийняв ЦК КП(б)У [20, 117].

Слід відзначити, що хоча кількісно фонди бібліотек швидко зростали (на кінець 1945 р. у бібліотеках Сумщини разом було 339 тис. книг та журналів) [23, 475], якість нових надходжень не була задовільною. До бібліотек мало надходило художньої літератури, а та, що надходила, була у одному-двох примірниках. Обласний бібколектор, що після держфонду був другим за розміром джерелом поповнення фондів, виконував договір з забезпечення літературою лише формально. Наприклад, у 1946 р. 50 % грошей на літературу, що бібколектор отримував від бібліотек, йшли на портрети, брошури, карти. Особливо погано така тенденція позначувалася на районних бібліотеках, що мали на комплектування фондів лише 2-3 тис. крб. на рік. [14, 35 зв.].

Після окупаційного періоду та періоду слабо контрольованого збору літератури до бібліотек, що відновлювалися, перед владою постало питання очищення бібліотечних закладів від літератури, що розходилася з пануючою ідеологією та поточною політикою партії. 6 вересня 1946 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову № 1566 "Про перевірку книжкових фондів у бібліотеках УРСР". Так, у рамках виконання цієї постанови та постанови облвиконкому від 10 жовтня 1946 р. із сільських та масових районних бібліотек було вилучено усю іноземну літературу (художню, наукову, технічну та ін.) та передано до обласної бібліотеки для дорослих. Директор бібліотеки разом з Обллітом (обласне управління у справі літератури та видавництва) були повинні виявити яку літературу не можна було використовувати читачам та що має зберігатися у спецвідділі, а іншу літературу розподілити між обласною бібліотекою та найбільшими міськими бібліотеками [13, 1].

Вже у наступні три роки після звільнення ситуація з культурно-масовою роботою бібліотек в області значно покращилася. Наприклад, якщо у 1944 р. обласна бібліотека для дорослих провела 10 лекцій та було зроблено 44 книжкові виставки [12, 7 зв.], то у 1946 р. книжкових виставок було 81, лекцій – 37, літературних вечорів – 3 (вечір народної творчості Сумщини, вечір-зустріч поета-земляка П. Воронька, вечір присвячений дню народження І.В. Сталіна) [14, 38-38 зв.].

Домінуюче місце у культурно-масовій роботі бібліотек повоєнного періоду займала пропагандистська (політична, воєнна та патріотична) тематика. Так, у 1945 р. у бібліотечних закладах проводилися книжкові виставки на теми "Чотири роки Великої Вітчизняної війни", "Література до виборів у Верховну Раду", "Кутузов"; лекції "Робота над книгами Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна", "Ломоносов у боротьбі з німецьким засиллям у російській науці", "Підсумки виборів у Франції", "Репараційні питання і світова війна", "Сталінська конституція – сама найдемократичніша" та ін. [13, 26].

Оскільки для скорішої відбудови народного господарства країни було необхідно широке оволодіння населенням передовими науковими знаннями технічного та сільськогосподарського характеру, бібліотеки активно займалися пропагандою такої літератури. Для цього у бібліотеках вивішувалися рекомендовані списки літератури, плани до відповідних тем, проводилися лекції та виставки. Наприклад, у 1945 р. в обласній бібліотеці для дорослих завдяки заходам з популяризації збільшився попит на літературу по роботам І.В. Мічуріна, К.А. Тімірязєва, Т.Д. Лисенка. Було зроблено 356 книговидач [13, 26 зв.].

На допомогу читачам, які набували новий фах чи вдосконалювали свою професію (серед них багато було демобілізованих), бібліотеки підбирали відповідну літературу та керували читанням. Наприклад, Сумська обласна бібліотека ім. Н.К. Крупської допомагала у підборі відповідної літератури щодо набуття нового фаху інвалідам Великої Вітчизняної війни, що втратили працездатність та міняли професію (у 1945 р. таких було 85 осіб) [13, 26 зв.].

З метою зацікавити читача книгою у повоєнні роки широко розгорнулося таке нове явище у бібліотечній справі Сумщини, як книгоношення на підприємства, у гуртожитки, у польові тракторні бри-

гади, до помешкань пристарілих людей та інвалідів. У 1949 р. у районних бібліотеках було 444 книгоноші. Лише в Обласній бібліотеці для дорослих було 69 книгонош [7, 521-522].

У період проведення свят, державних політичних (наприклад вибори до Верховної Ради, Народних Судів республіки) та господарських компаній, діяльність бібліотек значно активізувалася, ставлячи на меті підйом громадської свідомості. Так, на період весняно-літніх польових робіт у 1951 р. лише Охтирська районна бібліотека створила 40 пересувних бібліотечних бригад, що працювали у великих колгоспах. Співробітники бібліотек безпосередньо у бригадах, польових станах проводили лекції, доклади, читацькі конференції та інші види культурно-масової роботи [10, 18].

Намагаючись прискорити розбудову бібліотечної мережі на селі та зменшити власні витрати, держава вирішила зобов'язати колгоспи створювати власні бібліотеки, що було озвучено на пленумі ЦК КП(б)У 1948 р. [1, 149]. У наступні роки кількісне співвідношення колгоспних бібліотек та бібліотек системи Комітету майже зрівнялося. Так, якщо на 1 січня 1952 р. в області нараховувалося 185 самостійних бібліотек системи Комітету у справах культурно-просвітницьких закладів (2 обласні, 78 міських та районних, 125 сільських), ще 474 бібліотеки працювали при державних клубних закладах, то 507 бібліотек були колгоспними (у т.ч. при колгоспних клубах) [10, 2]. Проте рівень роботи колгоспних бібліотек був на дещо нижчому рівні, ніж бібліотек системи Комітету. Так, якщо у на 1950 р. бібліотека сільського клубу в с. Річки Білопільського району мала 1100 книжок, то бібліотека клубу колгоспу ім. К.Є. Ворошилова, що також розташовувався у цьому селі, мала 150 книжок, а колгоспу ім. Г.І. Петровського – 154 книжки [7, 186, 188, 192]. Районними бібліотеками колгоспним бібліотекам приділялося менше уваги. Так, у 1952 р. при непогано поставленій методичній роботі райбібліотеки з бібліотеками системи Комітету у Роменському районі, вона майже не надавала допомоги колгоспним бібліотекам, відповідно робота останніх була на низькому рівні (наприклад, зовсім не поповнювалися їхні фонди) [16, 5 зв., 6].

Також з метою заощадження державних коштів, при ремонті приміщень бібліотек та будівництві нових бібліотек широко використовувався метод народного будівництва (офіційно на добровільних засадах) [20, 117-118].

На початок 1951 р. в області нараховувалося 1260 бібліотек. Тобто кількість бібліотек на 12,9 % перевищувала довоєнний показник. А на початок 1952 р. року загальний книжковий фонд бібліотек Сумщини становив 1691 тис. одиниць літератури., на 9,4 % перевищуючи довоєнний [23, 475]. Значних показників досягла культурно-масова робота. Так, за 1951 р. лише міськими, районними та сільськими бібліотеками системи Комітету було проведено 293 читацькі конференції, 736 літературних вечорів, 3436 лекцій та доповідей, 23656 голосних читок і бесід, 3551 книжкових виставок, діяло 600 пересувок на період проведення посівної та збиральної компанії [10, 17]. Міжбібліотечним абонементом у 1951 р. користувалося 57 бібліотек області. По МБА виписувалися книги з Всесоюзної бібліотеки ім. В.І. Леніна, Ленінградської бібліотеки ім. М.Є. Салтикова-Щедріна, Київської публічної, Харківської ім. В.Г. Короленко [10, 20].

Оскільки можливості книжної торгівлі могли лише у незначній мірі забезпечити попит читачів на літературу, кількість читачів у бібліотеках швидко зростала. Якщо на кінець 1949 р. в бібліотеках системи Комітету у Сумській області нараховувалося 73602 читача [7, 520], то на кінець 1952 р. в бібліотеках було 278900 читачів [6, 30].

Поряд з позитивними моментами на початку 50-х рр. ХХ ст. в роботі бібліотек залишалася низка недоліків. Так, більшість працівників бібліотек в області мали семирічну або ж початкову освіту, особливо на селі [10, 29]. Хоча слід відзначити, що цей недолік поступово виправлявся. У 1951 р. на заочному відділенні у Харківському державному бібліотечному інституті навчалося 42 бібліотечних працівника, у культпросвіттехнікумах освіту за фахом отримували 54 бібліотечних працівника [10, 33-34].

Незадовільною була робота організацій, що постачали книги. Облкнигторг з новинок художньої літератури, що йому надходили, виділяв бібліотекам незначну частину примірників, яких не вистачало на районні бібліотеки. Так, у 1952 р. книги Ю. Германа "Росія молода" облкнигторгом було отримано 60 примірників, а бібліотекам було видано лише 15. Сам бібліотекар часто надсилав у бібліотеки екземпляри книг, яких там вже був надлишок [6, 27].

Значне місце у фондах бібліотек займала суспільно-політична література, що, звичайно, не користувалася популярністю у населення. Так, у 1950 р. у бібліотеці ім. Н.К. Крупської суспільно-політична література становила 21 % [8, 6]. Також при комплектуванні фондів бібліотек планомірно здійснювався принцип русифікації. Попри те, що переважну більшість населення області складали українці, у бібліотеках кількість літератури українською мовою була порівняно не великою. Наприкінці 1950 р. в обласній бібліотеці для дорослих нараховувалося 16793 книжок українською мовою проти 65473 російською [8, 4]. В обласній дитячій бібліотеці на кінець 1951 р. було 9948 книжок українською мовою та 20882 – російською [9, 3]. Продовжувалися систематичні перевірки та вилучення з фондів неугодної владі літератури за списками Головліту (голове управління у справі літератури та видавництва) [6, 28].

Отже, на момент створення Сумської області на територіях, що до неї увійшли, існувала розгалужена мережа бібліотек, що була створена у 20-30-і рр. ХХ ст. Проте розвиток бібліотечної справи в регіоні був перерваний Великою вітчизняною війною, що завдала величезних матеріальних збитків бібліотечній мережі. За окупації продовжували працювати лише поодинокі масові бібліотеки. Після звільнення області бібліотечну справу довелося відроджувати майже за ново. Продумана державна політика у сфері бібліотечної справи та ентузіазм культпросвітпрацівників і місцевого населення у справі відтво-

рення бібліотечної мережі дозволили на початку 50-х років ХХ ст. не лише відновити довоєнні показники у цій справі, а й перевершити їх. Проте сильна політична заангажованість культурно-просвітницької роботи бібліотек, а також нехтування якістю в угоду кількості певною мірою нівелювали ці досягнення.

Використані джерела

1. Валько І. Клуби і бібліотеки Радянської України / І. Валько, І. Міневич. – К.: Держполітвидав УРСР, 1960. – 223 с.
2. Державний архів Сумської області (ДАСО). – Ф. Р-1446. Путивльська районна бібліотека. – Оп. 1. – Спр. 5. – 127 арк.
3. ДАСО. – Ф. Р-1446. – Оп. 1. – Спр. 10. – 70 арк.
4. ДАСО. – Ф. Р-1871. Сумська міська бібліотека. – Оп. 1. – Спр. 1. – 8 арк.
5. ДАСО. – Ф. Р-2047. Конотопська міська бібліотека. – Оп. 1. – Спр. 1. – 31 арк.
6. ДАСО. – Ф. Р-3377. Управління культури виконавчого комітету Сумської обласної ради народних депутатів. – Оп. 1. – Спр. 39. – 52 арк.
7. ДАСО. – Ф. Р-3384. Сумський обласний відділ культурно-освітніх установ. – Оп. 1. – Спр. 8. – 536 арк.
8. ДАСО. – Ф. Р-3384. – Оп. 1. – Спр. 14. – 34 арк.
9. ДАСО. – Ф. Р-3384. – Оп. 1. – Спр. 23. – 82 арк.
10. ДАСО. – Ф. Р-3384. – Оп. 1. – Спр. 31. – 81 арк.
11. ДАСО. – Ф. Р-3550. Сумська обласна бібліотека ім. Н. К. Крупської. – Оп. 1. – Спр. 2. – 9 арк.
12. ДАСО. – Ф. Р-3550. – Оп. 1. – Спр. 4. – 51 арк.
13. ДАСО. – Ф. Р-3550. – Оп. 1. – Спр. 5. – 71 арк.
14. ДАСО. – Ф. Р-3550. – Оп. 1. – Спр. 8. – 116 арк.
15. ДАСО. – Ф. Р-6079. Роменська районна бібліотека для дорослих. – Оп. 1. – Спр. 2. – 67 арк.
16. ДАСО. – Ф. Р-6079. – Оп. 2. – Спр. 16. – 6 арк.
17. ДАСО. – Ф. Р-6927. Конотопський районний відділ культурно-просвітницької роботи. – Оп. 1. – Спр. 14. – 65 арк.
18. Історія бібліотечної справи Сумщини. Збірник статей / [упоряд.: Н. В. Фесенко, С. Ф. Латиш (редактор)]. – Суми: Управління культури Сумської обласної державної адміністрації, ОУНБ ім. Н. К. Крупської, 2004. – 44 с.
19. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. Сумська область. / [голов. редкол.: П. Т. Тронько (голова) та ін.] / [редкол. т.: Макухін І. Я. (голова) та ін.] – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1980. – 700 с.
20. Калібовець С. М. Відбудова діяльності бібліотек на Лівобережній Україні (1943-1945 рр). / Світлана Миколаївна Калібовець // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал. 4 '2007. – К.: Міленіум, 2007. – С. 115-132.
21. Література для бібліотек // Більшовицька зброя. – 1944. – № 63. – С. 4.
22. Мазух Л. Розгортати роботу бібліотек / Л. Мазух, Ф. Бондаренко // Більшовицька зброя. – 1944. – № 55. – С. 4.
23. Народне господарство Сумської області. Статистичний збірник / [тех. ред. Г. Г. Гудімов]. – Х.: Статистика, 1970. – 508 с.
24. Сумы: Краткая справочная книга / [В. А. Кипайтулов, Б. А. Гапонцев, В. И. Зюзько и др.]. – Х.: Прапор, 1979. – 167 с.